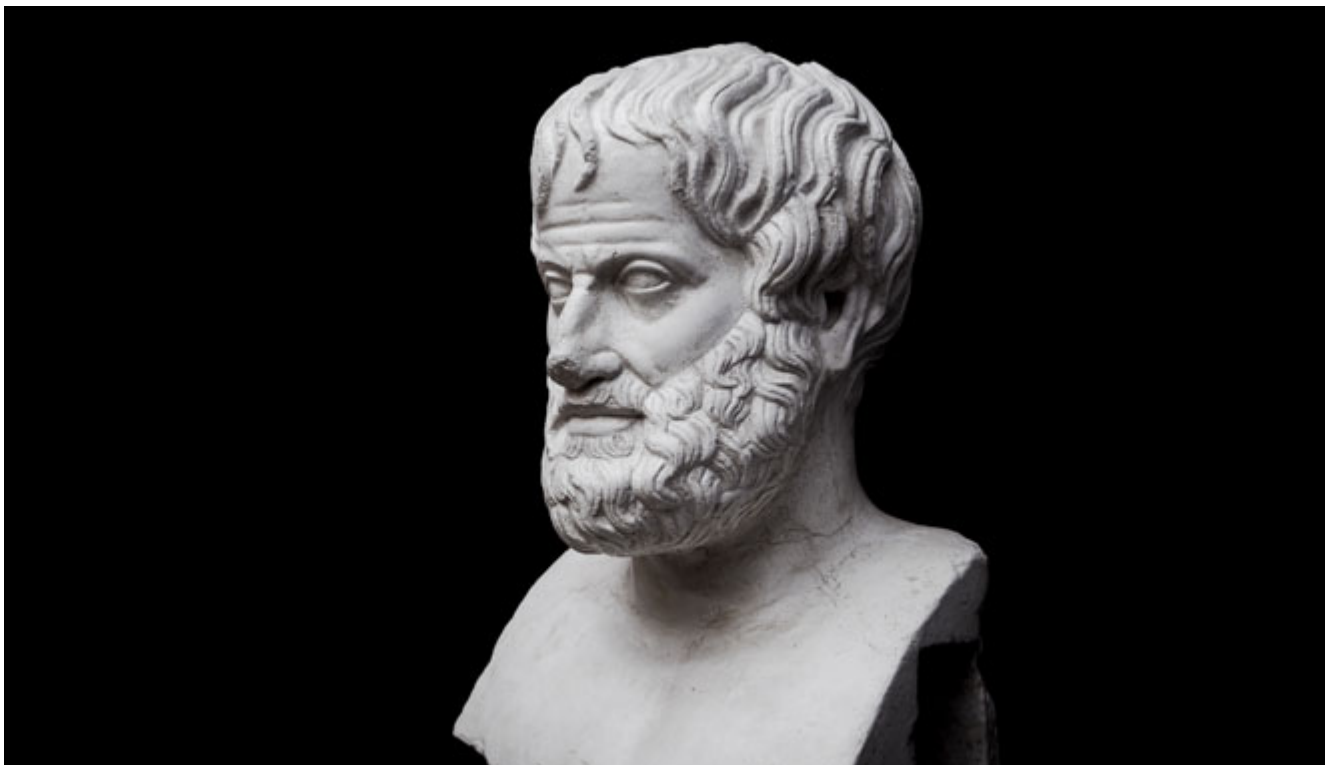

Αριστοτέλης: η ανδρεία ευρίσκεται μεταξύ της θρασύτητας και της δειλίας... (Ευαγγελία Μαραγγιανού, Καθηγήτρια Φιλοσοφίας Πανεπιστημίου Αθηνών)

[/ Πεμπτούσια](#)

Image not found or type unknown

Αν θελήσουμε να προσδιορίσουμε τι είναι η αρετή, πρέπει να πούμε ότι αυτή είναι ένα είδος ενέργειας, το οποίο μας δίδει χαρά: «ουδ' ἔστιν αγαθός ο μη χαίρων ταις καλαῖς πράξεσιν. οὔτε γαρ δίκαιον ουδεὶς ἀν εἴποι τον μη χαίροντα τῷ δικαιοπραγεῖν, οὔτ' ελευθέριον τον μη χαίροντα ταις ελευθερίοις πράξεσιν, ὁμοίως δε και ἐπὶ των ἄλλων» (A 1099 a 16 - 20).

Οι αρετές, κατά τον Αριστοτέλη, δεν είναι ἐμφυτες, ἀλλά ο ἄθρωπος εἶναι ἔτσι καμωμένος ὥστε να τις δέχεται και να τις τελειοποιεῖ δια του ἔθους: «οὔτε ... φύσει οὔτε παρά φύσιν ἐγγίγγονται». (B 1103 a 24 - 26). Διακρίνονται δε σε διανοητικές και ηθικές.

Οι διανοητικές εἶναι τρεις: η σοφία («η ακριβεστάτη των επιστημῶν»), η σύνεση και η φρόνηση, η οποία ορίζεται ως ἕξις ἀληθῆς μετά λόγου πρακτική περί τα ἀνθρώπων ἀγαθὰ και κακά,

που μας οδηγεί στο *ευ βουλεύεσθαι* (Z 1140 b 6 - 8, 20 - 22, 1141 b 10 - 11).

Οι ηθικές, ανάμεσα στις οποίες ξεχωρίζουν η σωφροσύνη και η ελευθεριότητα (δηλαδή η αρμόζουσα σε ελεύθερο άνθρωπο συμπεριφορά), είναι πολλές (ανδρεία, αιδώς, πραότης κ.λ.π.) (A 1103 a 5 - 7).

Οι διανοητικές αρετές αποκτώνται ως επί το πλείστον με τη διδασκαλία, ενώ οι ηθικές με τη συνήθεια:

«τας δ' αρετάς λαμβάνομεν ενεργήσαντες πρότερον, ώσπερ και επί των άλλων τεχνών ... οίον οικοδομούντες οικοδόμοι γίνονται και κιθαρίζοντες κιθαρισταί . ούτω δε και τα μεν δίκαια πράττοντες δίκαιοι γινόμεθα, τα δε σώφρονα σώφρονες, τα δ' ανδρεία ανδρείοι».

(A 1103 a 31 - b 4. Αυτόθι, 1103 b 14 - 18, 1105 b 9 - 11, 1106 a 12:

«ει ουν μήτε πάθη εισίν αι αρεταί μήτε δυνάμεις, λείπεται έξις αυτάς είναι». Γ 1114 a 10).

Συνεπώς η αρετή του ανθρώπου *είη αν η έξις αφ' ης αγαθός ... γίνεται και αφ' ης το εαυτού έργον αποδώσει»* (A 1106 a 23 - 24). Ένα άλλο σημαντικό χαρακτηριστικό των αρετών είναι η μεσότης (*μεσότης τις άρα εστίν η αρετή - HN, 1106 b 26*), η οποία τοποθετείται μεταξύ της υπερβολής και της ελλείψεως (A 1104 a 25 - 26, 1106 a 29: *«το δ' ίσον μέσον τι υπερβολής και ελλείψεως»*, 1106 b 12: *«της μεν υπερβολής και της ελλείψεως φθειρούσης το ευ, της δε μεσότητος σωζούσης»*, 1106 b 22 - 26, 1106 b 34: *«της μεν κακίας η υπερβολή και η έλλειψις, της δε αρετής η μεσότης»*, 1107 a 2).

Ως εκ τούτου η ανδρεία ευρίσκεται μεταξύ της θρασύτητας και της δειλίας, η σωφροσύνη μεταξύ της ακολασίας και της αναισθησίας, η ελευθεριότης μεταξύ της ασωτίας και της φιλαργυρίας κ.ο.κ. (A 1104 a 18 - b 26, Δ 1119 b 22 κ.ε.). Παρ' όλα αυτά, όταν πρόκειται για *«το άριστον και το ευ»* η αρετή είναι *«ακρότης»* (B 1107 a 7 - 9).

Στο σημείο αυτό προκύπτει όμως το ακόλουθο ερώτημα: *«πως θα εύρουμε το μέσο μεταξύ δύο κακιών; Την απάντηση θα μας τη δώσει ο ορθός λόγος που χαρακτηρίζει τον φρόνιμο:*

«Έστιν άρα η αρετή έξις προαιρετική, εν μεσότητι ούσα τη προς ημάς, ωρισμένη λόγω και ως αν ο φρόνιμος ορίσειεν». (A 1106 b 35 - 1107 a 1. Ibid. Z 1138 b 18 - 21).

Επί πλέον η ηθική αρετή *περί ηδονάς ... και λύπας εστιν (HN, 1104 b 9)*, γιατί

πρέπει ο ενάρετος (ο σώφρων, ο ανδρείος κ.λ.π.) να χαίρεται, όταν ενεργεί κατ' αρετήν και να λυπάται όταν ενεργεί σύμφωνα με την κακία (Α 1104 b 4 - 28. Αυτόθι, 1104 b 12 - 14: «Διο δει ήχθαί πως ευθύς εκ νέων, ως ο Πλάτων φησίν, ώστε χαίρειν τε και λυπείσθαι ος δει . η γαρ ορθή παιδεία αύτη εστίν»).

Δεν αρκούν όμως μόνο αυτά. Ο ενάρετος οφείλει να ενεργεί ενσυνείδητα (ειδώς), εκούσια, με ελεύθερη βούληση (προαιρούμενος), τέλος δε βεβαίως και αμετακινήτως (χωρίς να μεταβάλλει ποτέ συμπεριφορά - Α 1105 a 32 - b 1, Β 111 b 5 - 10, Γ 1112 a 14 - 18, Ζ 1139 a 22).

Οι αρετές δεν είναι ίδιες για τον άνδρα και για την γυναίκα, γιατί στον άνδρα αρμόζει να άρχει, ενώ στη γυναίκα να άρχεται, δεδομένου ότι αυτή έχει ασθενέστερο το «βουλευτικόν», δηλαδή δεν είναι απολύτως ικανή να παίρνει ορθές αποφάσεις (Α 1260 a 14 - 16). Έτσι, για παράδειγμα, η σωφροσύνη, η ανδρεία ή η δικαιοσύνη του άνδρα δεν είναι ίδια με εκείνη της γυναίκας, εφ' όσον η μεν μία είναι αρχική ... η δ' υπηρετική» (Πολιτικά, Α 1260 a 21 - 24).

Στα *Ηθικά Νικομάχεια* εξετάζονται ακόμα τα θέματα των επιθυμιών και των ηδονών, της ακρασίας και της ακολασίας (Ζ βιβλίο), καθώς και της φιλίας, η οποία είναι κάτι το «αναγκαιότατον», γιατί «άνευ φίλων ουδείς έλοιτ' αν ζην έχων τα λοιπά αγαθά πάντα», δεδομένου ότι οι φίλοι αποτελούν «καταφυγήν ... εν πενία τε και ταις λοιπαίς δυστυχίαις» (Θ 1155 a 4 - 12). Πρόκειται, βέβαια για την «κατ' αρετήν» φιλίαν και όχι για τη φιλία που αποβλέπει στο «χρήσιμον» ή στην ηδονή (Θ 1156 a 10 κ.ε.). Όταν δε υπάρχει στις πόλεις η πολιτική φιλία, φέρνει την ομόνοια και την ειρήνη περισσότερο από τη δικαιοσύνη (Θ 1155 a 23 - 27). Εκτός από αυτές, υπάρχει και η καθ' υπεροχήν φιλία, όπως είναι εκείνη που αναπτύσσεται ανάμεσα σε νεώτερους και μεγαλύτερους, γονείς και παιδιά κ.ο.κ. (Θ 1158 b 12 - 26). Συνήθως όμως η φιλία δημιουργείται μεταξύ ίσων, αλλά επειδή δεν είναι εύκολο το συγχαίρειν και το συναλγείν, δεν είναι δυνατόν να έχουμε πολλούς αληθινούς φίλους (Ι 1171 a 1 - 10).

Το παρόν άρθρο αποτελεί το δεύτερο μέρος της διάλεξης της Καθηγήτριας Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου Αθηνών, Ευαγγελίας Μαραγγιανού, με θέμα: «ΗΘΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΑΠΟΨΕΙΣ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ», η οποία δόθηκε στο Πνευματικό Κέντρο του Δήμου Αθηναίων, το Φεβρουάριο του 2016.